

Маланяк Андрій Олегович,

*аспірант кафедри релігієзнавства філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

orcid.org/0000-0002-8534-662X

andriimalany@gmail.com

ЄДНІСТЬ ПОМІСНИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ У КОНТЕКСТІ СОБОРНОЇ ТРАДИЦІЇ

Стаття присвячена релігійно-богословському осмисленню єдності Помісних Православних Церков у світлі соборної традиції як фундаментального способу існування Церкви. Соборність розглядається не як виключно адміністративний принцип, а як онтологічна реальність, що випливає з триєдиної природи Бога й виявляється в євхаристійному житті Церкви як Тіла Христового. У дослідженні проаналізовано біблійні, патристичні та канонічні підстави соборності, зокрема значення апостольської практики, Вселенських і Помісних соборів у збереженні єдності віри й церковного порядку. Особливу увагу приділено сучасним міжправославним викликам, які виникають унаслідок послаблення або порушення соборного принципу, зокрема проблемам юрисдикції, автокефалії та євхаристійного спілкування. У висновках обґрунтовується теза, що відновлення повноцінної соборної свідомості, основаної на Христовому вченні, канонічному порядку та євхаристійній єдності, є необхідною умовою подолання сучасних міжправославних розбратів і збереження цілісності Православної Церкви у XXI столітті.

Ключові слова: соборність, єдність Церкви, Помісні Православні Церкви, євхаристійне спілкування, традиція, Вселенські собори.

Malaniak Andrii,

*Postgraduate Student at the Department of Religious Studies,
Faculty of Philosophy*

Taras Shevchenko National University of Kyiv

orcid.org/0000-0002-8534-662X

andriimalany@gmail.com

UNITY OF LOCAL ORTHODOX CHURCHES IN THE CONTEXT OF THE CONCILIAR TRADITION

The article is devoted to the religious and theological understanding of the unity of the Local Orthodox Churches in the light of the conciliar tradition as the fundamental way of existence of the Church. Conciliarity is considered not as an exclusively administrative principle, but as an ontological reality that flows from the triune nature of God and is manifested in the Eucharistic life of the Church as the Body of Christ. The study analyzes the biblical, patristic and canonical foundations of conciliarity, in particular the importance of apostolic practice, Ecumenical and Local Councils in preserving the unity of faith and church order. Special attention is paid to modern inter-Orthodox challenges that arise as a result of the weakening or violation of the conciliar principle, in particular the problems of jurisdiction, autocephaly and Eucharistic communion. The conclusions substantiate the thesis that the restoration of a full-fledged conciliar consciousness, based on the teaching of Christ, the canonical order and Eucharistic unity, is a necessary condition for overcoming modern inter-Orthodox discord and preserving the integrity of the Orthodox Church in the 21st century.

Key words: conciliarism, unity of the Church, Local Orthodox Churches, Eucharistic communion, tradition, Ecumenical Councils.

Проблематика соборності в Православній Церкві належить до кола ключових еклезіологічних питань, оскільки безпосередньо стосується самої природи церковної єдності, способу буття Церкви у світі й форм її історичної реалізації. У православній традиції соборність (συνδικότῃτα) ніколи не зводилася до формального адміністративного устрою або механічної колегіальності, а розумілася як онтологічний вимір церковного життя, що випливає з єдності Пресвятої Трійці та виявляється в Церкві як Тілі Христовому. Христове вчення про єдність, виражене у Святому Письмі, визначає Церкву як спільноту, покликану не лише зберігати зовнішню згоду, а й жити у внутрішній єдності віри, любові й істини. Історія Церкви засвідчує, що соборна традиція від апостольських часів до епохи Вселенських соборів була основним механізмом збереження єдності, розв'язання догматичних і канонічних питань і підтримання євхаристійного спілкування між помісними церковними спільнотами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що класична соборна еклезіологія, яка дещо розкрита в працях Яннараса, у статті розглядається не лише як теоретична модель, а як критерій аналізу конкретних міжправославних кейсів XXI століття. Соборність досліджується як дієвий або недієвий механізм регулювання юрисдикційних конфліктів, відновлення євхаристійного спілкування та подолання розколів у сучасному православному світі.

Події останніх десятиліть засвідчили, що відхід від соборного способу вирішення церковних питань призводить до тривалих криз і підриває довіру між Помісними Церквами. Водночас сам досвід сучасних соборів, попри їхні обмеження, актуалізує необхідність повернення до автентичного соборного етосу як єдиного стійкого шляху збереження єдності Православної Церкви у XXI столітті. У цьому контексті осмислення соборної традиції набуває не лише теоретичного, а й практичного значення для сучасного церковного життя. Таким чином, актуальність роботи визначається не тільки богословською значущістю проблеми соборності, а й необхідністю критично осмислити, чи здатна соборна традиція в її класичному розумінні відповідати на виклики глобалізованого, політично фрагментованого православ'я XXI століття. Саме в цьому контексті звернення

до сучасних міжправославних конфліктів надає дослідженню не лише теоретичної, а й безпосередньої практично-еклезіологічної ваги.

Метою статті є богословсько-канонічне осмислення єдності Помісних Православних Церков у контексті соборної традиції, з'ясування її онтологічних, євхаристійних і канонічних засад, а також аналіз сучасних міжправославних конфліктів як наслідків порушення або ослаблення соборного принципу. Дослідження покликане показати значення соборності як способу буття Церкви, оцінити роль Вселенських і Помісних соборів, зокрема Собору 2016 року, у збереженні церковної єдності й окреслити перспективи відновлення соборної свідомості як необхідної умови подолання криз і зміцнення євхаристійного спілкування в сучасному православному світі.

Соборність (*грец.* συνδικότῃτα) у православній традиції охоплює не лише формальний адміністративний устрій Церкви. Цей термін означає взаємозв'язок і єдність Церкви в Тілі Христовому. Онтологічний формат базується на вченні Ісуса Христа про соборність християнської еклезіології. Воно визначає не лише духовну природу Церкви, а й принципи, за якими спільнота Його учнів повинна зберігати свою цілісність, любов і вірність істині. У Новому Завіті Христос каже: «Щоб усі були єдине: як Ти, Отче, в Мені, і Я в Тобі, так і вони нехай будуть в Нас єдине, – щоб увірував світ, що Ти послав Мене. І славу, яку Ти дав Мені, Я дав їм: щоб були єдине, як і Ми єдине; Я в них, і Ти в Мені; щоб вони були звершені в єдності, і щоб зрозумів світ, що Ти послав Мене і полюбив їх, як полюбив Мене» (Ін.17:21–23) (Біблія, 2023, с. 1025). Це значною мірою визначає спосіб існування Церкви як спільноти, покликаної до участі в житті Пресвятої Трійці. Христос відкриває єдність не як соціальну домовленість чи етичний ідеал, а як боголюдську реальність, що має свій початок у єдності Отця, Сина і Святого Духа.

Традиція соборності в перших церквах відображує колегіальне прийняття рішень. Одним із найяскравіших свідчень ранньої соборності є Єрусалимський Собор 51 року, описаний у книзі Діян апостольських. Саме тут бачимо, як апостоли й старші, зібравшись разом, розглядали питання, що стосувалося всієї Церкви, – взаємовідносини між юдеями та язичниками

в християнській спільноті. Формула соборного рішення, викладена в листі до громад місцевих громад (помісних церков) Римської імперії, містить знаменні слова: «Бо здався Святому Духові й нам...» (Діян. 15:28) (Біблія, 2023, с. 1048). Це є ранньою та нормативною підставою для розуміння соборності як спільного розпізнання істини в єдності з дією Святого Духа. Таким чином, початком соборної традиції від початку постає не як механічна колегіальність, а як духовний акт Церкви, що виявляє її єдність у Христі.

Православна Церква – це сім'я Помісних Церков, подібно до древніх Церков апостольських часів Галатії, Ефесу, Риму, Фесалонік, Колосу тощо, як описано в посланнях, написаних до них святим апостолом Павлом. Кожна з Помісних Православних Церков має головну адміністративну фігуру – головного єпископа, відомого як Патріарх, або у випадку менших Церков, митрополита чи архієпископа. Однак Церква в цілому не має земного глави, оскільки главою всієї Церкви є Господь наш Ісус Христос. Його влада в Православній Церкві діє через Святого Духа, що виражається, зокрема, через Вселенські та Помісні Собори.

У процесі збереження єдності між церквами головним каталізатором є роль вселенських соборів для зцілення розірваної койнонії та зміцнення єдності. Сучасні вселенські собори довели, що спільного у вірі та надії більше, ніж відмінності, які розділяють церкви. Усе більші інтереси та готовність до єдності й спільних дій церков на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях стали ознаками соборної єдності та сили вселенських спілкувань. Однак сьогодні мета соборної єдності часто перешкоджається з різних причин, здебільшого через небогословські фактори або брак бачення та відчуття на пряму, а також брак відданості єдності (Яннар, 2003, с. 180).

Кожна помісна Церква була автономною, проте пов'язаною з іншими. Канонічна першість існувала для служіння цій спільноті, а не для того, щоб замінити її централізованою владою.

Традиція єдності через Євхаристію постає не лише символічним знаком, а й реальним онтологічним виявом церковної єдності, у зв'язку з чим взаємне євхаристійне спілкування між Помісними Православними Церквами

розглядається як свідчення їхньої єдності у вірі й церковному житті. Нормативною основою регулювання таких міжцерковних відносин слугують, зокрема, канонічні постанови Вселенських соборів. Особливе значення в цьому контексті має 6-й канон Першого Нікейського собору (325 р.), який окреслює межі єпископської єпархії, у справі якої не повинен втручатися інший єпископ (Книга правил, 2008, с. 26).

Пізніше, наприкінці IV століття, Константинопольська Церква дедалі виразніше усвідомлювала прагнення Римської Церкви до втручання у внутрішні справи інших церковних спільнот. У цьому контексті імператор Феодосій, якого історія знає як останнього правителя єдиної Римської імперії, видав законодавчий акт, спрямований на впорядкування церковного життя. У ньому проголошувалося, що всі церкви мають бути передані єпископам, які сповідують віру в Отця, Сина і Святого Духа як єдине Божество, рівне за силою і славою, і перебувають у догматичній єдності з визначеним колом православних ієрархів, зокрема Нектарієм Константинопольським, Тимофієм Олександрійським, Діодором Тарським, Амфілохієм Іконійським, Григорієм Ніським та іншими ієрархами. Особи ж, які не перебували в спільності віри із цими єпископами, оголошувалися еретиками, підлягали відлученню від Церкви та позбавлялися права обіймати єпископське служіння (Codex Theodosianus, 2001, с. 440). Двадцять п'ятий орос П'ято-Шостого (Трульського) Вселенського собору 692 року акцентує увагу на необхідності збереження принципу соборності в церковному управлінні. Воно покликане забезпечити стабільність у питаннях юрисдикції та запобігти безладдю, яке може виникати внаслідок довільного переведення парафій з однієї єпархії до іншої без належних канонічних підстав. Дотримання чіткого канонічного порядку розглядається як важлива умова збереження церковної єдності й підтримання євхаристійного спілкування між Помісними Церквами.

Приклад із ситуацію на території Чорногорії. Проголошення державної незалежності у 2006 році сприяло зростанню національної самосвідомості й актуалізувало прагнення до відновлення самостійної Чорногорської православної церковної структури. Водночас ця Церква й надалі залишається невизнаною

світовим православ'ям, тоді як більшість православних храмів і монастирів у країні перебуває під юрисдикцією Сербської Православної Церкви (Wilson, 2018, с. 64).

У пізніші роки міжцерковне протистояння в Чорногорії суттєво загострилося у зв'язку з питанням церковної власності. Чорногорська Православна Церква наполягає на поверненні храмів і монастирів, які розглядає як частину своєї історичної спадщини. Натомість Сербська Православна Церква відстоює свою позицію, аргументуючи законність володіння цими об'єктами тим, що вона здійснювала над ними юрисдикцію понад століття, зокрема в період, коли Чорногорія входила до складу Югославії. Подальшого напруження ситуація набула після ухвалення парламентом Чорногорії в грудні 2019 року Закону «Про свободу віросповідання та правовий статус релігійних громад», який зобов'язував релігійні організації доводити правонаступність щодо майна, яким вони користуються. Цей законопроект викликав масове обурення серед вірян Сербської Православної Церкви, які сприйняли його як загрозу втрати церковної власності на користь Чорногорської Православної Церкви (Montenegro draft law on freedom of religion or beliefs and legal status of religious communities, 2019). У відповідь сотні тисяч прихильників Сербської Православної Церкви вийшли на масштабні протести, тоді як окремі чорногорські політичні сили відкрито підтримали ідею відновлення незалежної національної церкви, що ще більше загострило конфлікт.

Сербська Православна Церква, зі свого боку, розцінила дії державної влади як загрозу свободі віросповідання та порушення її канонічних прав на території Чорногорії. З канонічної точки зору більшість храмів, що перебувають під її юрисдикцією, контролюються Сербською Православною Церквою понад сто років, що значно перевищує тридцятирічний термін, передбачений 25-м правилом П'ято-Шостого Вселенського собору. Відповідно до цього правила, за таких обставин церковна територія має залишатися в управлінні тієї Церкви, яка здійснювала над нею тривалу й безперервну юрисдикцію (Книга правил, 2008, с. 62).

Водночас апостольське 34-те правило, яке наголошує на тому, що кожен народ має знати свого першого єпископа, уводить додатковий

еклезіологічний вимір у розгляд цього питання. З огляду на те що Чорногорія сьогодні є незалежною державою, прихильники відновлення автокефальної Чорногорської Церкви апелюють до географічного й національного принципу організації церковного життя, розглядаючи парафії на її території як такі, що мають належати до власної помісної церковної юрисдикції.

Порушення соборної традиції, на жаль, призводить до ланцюгової реакції навіть розділених коаліцій між помісними церквами, які переважно поділені на прихильників Патріарха московського та Вселенського. Ситуація в Катарі показала, що після примирення між Єрусалимською та Антіохійською Помісними Церквами 9 листопада 2023 року відбувся важливий крок до відновлення міжцерковної єдності. Делегація Антіохійської Православної Церкви на чолі з митрополитом Афанасієм (Фахдом) і митрополитом Афремом (Маалулі) здійснила візит до столиці Йорданії – Аммана. Метою візиту було передання Єрусалимському Патріархатові послання братерської любові та засвідчення відновлення церковного спілкування між Антіохійським Престолом і Єрусалимською Церквою (Ecclesiastical Relations Reinstated Between Patriarchates of Antioch and Jerusalem, 2023). Згідно з рішенням Священного Синоду Антіохійської Церкви, офіційно проголошено відновлення раніше перерваних церковних відносин з Єрусалимським Патріархатом, а також ухвалено направити делегацію до Аммана як знак солідарності й духовної підтримки народу Єрусалимської Церкви в складних обставинах сучасності (Support Message from the Church of Antioch to the Church of Jerusalem).

Делегацію Антіохійської Церкви прийняв єпископ Христофорос у Будинку Архієпископства. Під час зустрічі він наголосив на особливому значенні повернення до церковного спільного причастя, підкресливши його позитивний вплив не лише на православний, але й на ширший християнський світ як на Близькому Сході, так і за його межами. Водночас владика Христофорос висловив високу оцінку національній і гуманітарній позиції Антіохійської Церкви, зокрема її активній підтримці постраждалого населення сектора Гази. Як практичний вияв цієї солідарності антіохійська делегація передала гуманітарну пожертву від Блаженнішого Патріарха Йоана Аль-Язігі та всієї Антіохійської

Церкви на підтримку людей, які зазнали страждань у Газі (A Blessed Visit Announces the Return of Church Communion Between the Greek Orthodox Patriarchates of Antioch and Jerusalem, 2023).

Логічним підсумком відновлення церковного співпричастя стала подія 28 березня 2025 року, коли Предстоятель Антіохійського Патріархату вперше після майже десятирічної перерви співслужив з ієрархами Єрусалимського Патріархату. Однак у травні 2025 року Священний Синод Єрусалимської Церкви призначив нового архієпископа Катару без попереднього погодження з Антіохійською Церквою, яка тривалий час володіла цією територією, змінивши митрополита Макарія та поставивши на його місце Аристовула архієпископа Мадаби (Decisions of the Holy Synod of the Jerusalem Patriarchate 15/05/2025). Це рішення викликало різке розчарування й занепокоєння з боку Антіохійського Патріарха Іоанна Х, який був незадоволений Патріархом Єрусалимським, адже такі дії руйнують євхаристійний зв'язок. У еклезіологічній площині ситуація в Катарі підтверджує, що сучасні міжправославні конфлікти дедалі частіше влітаються в глобальні церковно-політичні коаліції, у яких Помісні Церкви опиняються поділеними за лініями впливу й авторитету. За відсутності дієвого загальноправославного соборного механізму навіть акти примирення ризикують залишатися тимчасовими.

Подібні зусилля зберегти й утвердити соборну традицію розвиває 19-те правило IV Вселенського собору, яке приписує єпископам митрополії виявляти належну пошану й канонічну покору своєму митрополиту, а також регулярно брати участь у Помісних соборах. Така практика створює умови для узгодження віровчення та літургійних норм між ієрархами, сприяє збереженню євхаристійної єдності між регіональними церквами. Уникнення розбіжностей у звершенні Євхаристії в різних єпархіях розглядається як важливий чинник запобігання розколам і порушенню церковної єдності.

Відповідно до православної традиції, Євхаристія є видимим знаком єдності всієї Церкви, а регулярні соборні зібрання єпископів покликані підтримувати цю єдність не лише на догматичному, але й на практичному рівні. Через соборне спілкування й спільне звершення Таїнства Євхаристії ієрархи засвідчують своє

церковне сопричастя, яке реалізується в кожній єпархії згідно з усталеними канонічними приписами. Показовим у цьому контексті є приклад Православної Церкви в Америці, яка сформувалася як самокерована церковна структура, що походить від Російської Православної Церкви та визнається автокефальною низкою Помісних Церков, зокрема Грузинською, Болгарською, Польською, а також Церквами Чеських земель і Словаччини. Після проголошення автокефалії в 1970 році перед ПЦА постало завдання організації повноцінного церковного життя в умовах значної географічної розпорошеності єпархій на території Канади, Аляски та континентальних Сполучених Штатів. Однією з ключових канонічних проблем ХХ століття для цієї Церкви стало забезпечення регулярного скликання регіональних соборів, що прямо відповідає вимогам 19-го правила IV Вселенського собору. Невирішеність цього питання суттєво впливала на євхаристійні взаємини між єпархіями й загальний стан церковної дисципліни в Православній Церкві в Америці (Erickson, 2008, с. 112–114).

Вирішення церковних питань, які варто розглядати з точки зору соборної традиції, вимагають найперше усвідомлення Христового вчення як об'єднувального фактору. Поразка Кіпрського собору 2016 року показує, що існує криза практичної реалізації соборності. Попри кількадесятилітньої підготовки, Собор не зміг набути повноти всеправославного характеру через відсутність низки Помісних Церков, яким належить бути присутніми, оскільки ця давня традиція існує ще з собору апостольських часів.

Річ у тім, що в православної канонічній традиції роль Вселенського Патріарха у всеправославному соборному процесі визначається не через юрисдикційне верховенство, а через служіння першості (*грец.* πρωτεῖον τιμῆς) у межах соборної структури Церкви. Ця першість має характер не монархічної влади, а координуючого й ініціативного служіння, спрямованого на збереження єдності між автокефальними Помісними Церквами. Канонічну основу цього служіння формують, насамперед третє правило II Вселенського собору (381), яке надає константинопольському єпископу «перевагу честі» (*грец.* πρεσβεία τιμῆς) після римського єпископа та визначає його особливу роль у міжцерковних відносинах (Книга правил, 2008, с. 32).

Ці канони пов'язують першість Константинополь не з апостольським походженням, а з його функцією як церковного центру вселенського масштабу, покликаною сприяти координації життя Церкви. Історично склалося, що Вселенський Патріарх майже завжди відіграв ключову роль у скликанні, організації та головуванні на соборах – як на Вселенських, так і на міжправославних. Проте він не мав права одноосібно визначати їхній догматичний або канонічний зміст. Усі рішення набували сили лише через соборну рецепцію всієї повноти Церкви – єпископів, духовенства та вірних.

Крім вищезгаданого на Всеправославному соборі, Церкви, котрі наслідували приклад московського Патріарха відсутністю, продемонстрували не стільки соборність, скільки залежність від Нього, однак, як бачимо, і він не може цілісно забезпечити соборність без засад Ісуса Христа щодо Церкви, тому такий собор варто також розглядати як важливий етап відновлення й актуалізації соборного способу буття Церкви попри всі умови сучасних викликів. Проведення такого роду соборів полягає насамперед у можливості поступового формування сталої культури православного соборного діалогу, поглиблення богословського осмислення традиції соборності як способу буття Церкви, а не лише як виняткової події. Їх скликання необхідне, аби показати, що Православна Церква здатна мислити й діяти соборно, а в майбутньому це відкриває шлях до регулярнішого скликання всеправославних нарад або соборів, які могли б не лише реагувати на кризи, а й запобігати їм на ранніх етапах.

Отже, відносини, які виникали між Помісними церквами впродовж усього їхнього існування, показують, що соборність у православній традиції є не другорядним організаційним принципом, а екзистенційним проявом способом її буття, яке має богословське та єхаристійне підґрунтя. Воно коріниться в триєдиній єдності Бога й виявляється в житті Церкви

як Тіло Христове через спільне розпізнання істини, взаємну відповідальність Помісних Церков і збереження єхаристійного спілкування. Саме тому соборність не може бути редукована до адміністративної колегіальності або формальних процедур, а повинна виявлятися як духовна реальність, що охоплює всю повноту церковного життя. Історичний досвід Вселенських і Помісних соборів засвідчує, що єдність Православної Церкви завжди підтримувалася через баланс між помісністю та вселенськістю, де автономія Помісних Церков не заперечує, а, навпаки, слугує загальноцерковній єдності. Канони Вселенських соборів демонструють, що порушення соборного порядку й ігнорування усталених юрисдикцій неминуче призводять до напружень, конфліктів і розриву єхаристійної єдності.

Вони засвідчують, що односторонні адміністративні дії, навіть мотивовані пастирськими чи політичними чинниками, без соборного консенсусу руйнують довіру між Помісними Церквами та підривають єхаристійну єдність. В аралі сучасних помісних відносин простежується, що міжправославні конфлікти часто загострюються через небогословські чинники й втрату соборної свідомості, коли Помісні Церкви залучаються до церковно-політичних коаліцій і логіки протистояння. За відсутності дієвого загальноправославного соборного механізму навіть досягнуті компроміси мають тимчасовий характер. Тому повернення до автентичної соборної традиції – як способу життя Церкви, ґрунтованого на Христовому вченні, єхаристійній єдності та служінні першості, є необхідною умовою збереження єдності Православної Церкви в глобалізованому світі. Таким чином, соборність залишається ключовим богословським і практичним принципом, здатним не лише пояснити природу єдності Помісних Православних Церков, а й запропонувати реальні шляхи подолання сучасних розбратів і зміцнення Тіла Христового в умовах ХХІ століття.

Список використаних джерел:

- Українське біблійне товариство. (2023). Біблія: Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов. 2-ге вид. Київ : Українське біблійне товариство. 1173 с.
- Книга правил святих апостолів, Вселенських і Помісних соборів, і святих отців. (2008). Книга правил святих апостолів, Вселенських і Помісних соборів, і святих отців / пер. С.М. Чокалюк. Київ : Преса України. 367 с.
- Яннарас Х. (2003). Свобода етосу. Київ : Дух і літера. 268 с.
- A Blessed Visit Announces the Return of Church Communion Between the Greek Orthodox Patriarchates of Antioch and Jerusalem. 2023. URL: <https://www.mecc.org/news-en/2023/11/10/-3-lzj23>.

Decisions of the Holy Synod of the Jerusalem Patriarchate 15/05/2025. URL: <https://en.jerusalem-patriarchate.info/synodical-decisions/decisions-of-the-holy-synod-of-the-jerusalem-patriarchate/>.

Ecclesiastical Relations Reinstated Between Patriarchates of Antioch and Jerusalem. 2023. URL: <https://ocpsociety.org/ecclesiastical-relations-reinstated-between-patriarchates-of-antioch-and-jerusalem/>.

Erickson J.H. (2008). *Orthodox Christians in America: A short history*. Oxford: Oxford University Press. 136 p.

Montenegro draft law on freedom of religion or beliefs and legal status of religious communities. UPL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2019\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2019)014-e).

Pharr C. (2001). *The Theodosian Code and Novels, and the Sirmundian Constitutions: A translation with commentary, glossary, and bibliography*. New Jersey : Lawbook Exchange Ltd. 645 p.

Support Message from the Church of Antioch to the Church of Jerusalem. URL: <https://www.antiochian.org/regulararticle/1802>.

Wilson R. (2018). *The Northern Ireland experience of conflict and agreement: A model for export?* Manchester : Manchester University Press. P. 64–65.

References:

Ukrainske Bibliine Tovarystvo. (2023). *Bibliia: Suchasnyi pereklad z davnoievreiskoi ta davnohretskoi mov* [The Bible: A modern translation from ancient Hebrew and ancient Greek] (2-he vyd.). Ukrainske Bibliine Tovarystvo [in Ukrainian].

Knyha pravyl sviatykh apostoliv, Vselenskykh i Pomisnykh soboriv, i sviatykh ottziv. (2008). *Knyha pravyl sviatykh apostoliv, Vselenskykh i Pomisnykh soboriv, i sviatykh ottziv* [The Book of Rules of the Holy Apostles, Ecumenical and Local Councils, and Holy Fathers] (S.M. Chokaliuk, Trans.). Presa Ukrainy [in Ukrainian].

Yannaras, H. (2003). *Freedom of Ethos*. Kyiv: Spirit and Letter. 268 p.

A Blessed Visit Announces the Return of Church Communion Between the Greek Orthodox Patriarchates of Antioch and Jerusalem. 2023. Retrieved from: <https://www.mecc.org/news-en/2023/11/10/-3-lzj23>.

Decisions of the Holy Synod of the Jerusalem Patriarchate 15/05/2025. Retrieved from: <https://en.jerusalem-patriarchate.info/synodical-decisions/decisions-of-the-holy-synod-of-the-jerusalem-patriarchate/>.

Ecclesiastical Relations Reinstated Between Patriarchates of Antioch and Jerusalem. 2023. Retrieved from: <https://ocpsociety.org/ecclesiastical-relations-reinstated-between-patriarchates-of-antioch-and-jerusalem/>.

Erickson, J.H. (2008). *Orthodox Christians in America: A short history*. Oxford: Oxford University Press. 136 p.

Montenegro draft law on freedom of religion or beliefs and legal status of religious communities. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2019\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2019)014-e).

Pharr, C. (2001). *The Theodosian Code and Novels, and the Sirmundian Constitutions: A translation with commentary, glossary, and bibliography*. New Jersey: Lawbook Exchange Ltd. 645 p.

Support Message from the Church of Antioch to the Church of Jerusalem. Retrieved from: <https://www.antiochian.org/regulararticle/1802>.

Wilson, R. (2018). *The Northern Ireland experience of conflict and agreement: A model for export?* Manchester: Manchester University Press. P. 64–65

UOC Chancellor explains when autocephaly can harm the Church. (2022). UOJ in other countries. Retrieved from: <https://spzh.eu/en/news/88358-uoc-chancellor-explains-when-autocephaly-can-harm-the-church>.

Very Rev. Fr. Vladimir Vranic. (n.d.). *Primacy and the Spirit of Conciliarity: Lessons from the Ukrainian Crisis*. OrthoChristian. Retrieved from: <https://orthochristian.com/173891.html>.

Дата першого надходження статті до видання: 21.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.03.2026